

HİTİT ÜNİVERSİTESİ
HACI BEKTAŞ VELİ ARAŞTIRMA VE
UYGULAMA MERKEZİ

I. ULUSLARARASI HACI BEKTAŞ VELİ SEMPOZYUMU

07-09 MAYIS 2010 ÇORUM

Cilt II

“T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çorum Valiliği ve Çorum Belediyesi’nin Katkılarıyla”

HİTİT ÜNİVERSİTESİ
HACI BEKTAŞ VELİ ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ

I. Uluslararası
Hacı Bektaş Veli
Sempozyumu

YAYIN EDİTÖRLERİ

Prof. Dr. Osman EĞRİ
Doç. Dr. Mehmet EVKURAN
Yrd. Doç. Dr. Muammer CENGİL
Yrd. Doç. Dr. Adem KORUKCU

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Prof. Dr. Osman EĞRİ
Doç. Dr. Mehmet EVKURAN
Yrd. Doç. Dr. Muammer CENGİL
Yrd. Doç. Dr. Habib AKDOĞAN
Yrd. Doç. Dr. Adem KORUKCU
Yrd. Doç. Dr. Merin UÇAR
Öğr. Gör. Veysel DİNLER
Haydar GÖZÜYLMAZ
Mustafa YÖNDEMLİ
Ceyhun Ulaş SOLMAZ
Ramazan GÜL
Fatih AKMAN
İshak DEMİR
Hatice KIR

TASARIM & BASKI

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti.
Cevizlidere Cad. 1237. Sok. No: 1/17 Balgat/ANKARA
Tel: 0312 472 37 73
www.sfn.com.tr

DAĞITIM

Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Merkezi
Mimar Sinan Mahallesi 3. Cadde İlahiyat Fakültesi B Blok 3. Kat PK19100 ÇORUM
Tel: 0364 234 63 58 /1144-1145 web: <http://hbektas.hitit.edu.tr>

I. Uluslararası Hacı Bektaş Sempozyumu –Sempozyum Bildirileri-
Baskı Yeri ve Yılı: Ankara 2011

ISBN: 978-605-872-93-08

Eserde yer alan bildiri metinlerinde ileri sürülen görüşlerin ilmi ve hukuki sorumluluğu sahiplerine aittir.

**BEKTAŐI ERKÂNNÂMELERİNDE
MEZHEPLERÜSTÜ YAKLAŞIM:
AHLÂK MERKEZLİ DİN ANLAYIŞI**

Doç. Dr. Ömer Faruk TEBER

Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi
İlahiyat Fak. İslam Mezhepleri Tarihi
Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

ÖZET

Bektâşiliğin bünyesindeki inanç unsurlarının mezhebi tezahürleri, menşe ve mahiyetleri ile tarihi gelişimini iyi anlayabilmek ve doğru tespitte bulunabilmek için Hacı Bektaş Veli'nin öğretisinin inanç dokusu ve pratik tezahürlerini yansıtan Bektâşî Erkânnamelerinin incelenmesi oldukça önemlidir.

Bektâşî Erkânnâmelerinde ve başta Makâlât'ta olmak üzere Hacı Bektaş Veli'ye nispet edilen eserlerde İslâm'ın bir çatı kavram olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu anlayış, İslâm'ın sadece bir din olarak kabulünü ifade etmekle kalmamakta, aynı zamanda bu dinin temel inanç esaslarının ana hatlarıyla hazmedildiğini de ortaya koymaktadır. Söz konusu eserlerden hareketle Bektâşî düşüncesi, dinî akidenin insanda Tevhid, Nübüvvet ve Ahirete inancı esas alarak müntesiplerini mezhepler üstü bir yaklaşıma sevk etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ehl-i Beyt, Mezhep, İnsan-ı Kâmil, Bektâşî Erkânı,

GİRİŞ

Tebliğimizde Bektâşiliğin bünyesindeki inanç unsurlarının mezhebi tezahürleri, menşe ve mahiyetleri, geçirdiği süreçler, Bektâşî Erkânnâmeleri ve Hacı Bektaş Veli'ye nispet edilen eserler üzerinden değerlendirilecektir. Çalışmamızda latinize ederek üzerinde çalıştığımız Hacı Bektaş Kütüphanesi 36 numarada kayıtlı erkânnâme ve yine aynı yerde 29 numarada kayıtlı bulunan Erkânnâme, Ahmet Rifat Efendi'nin kaydettiği *Mir'âtü'l-Makâsıd fi Defi'l-Mefâsıd* adlı eseri ile Hacı Bektaş-ı Veli'nin Makâlât'ı esas alınacaktır. Bektâşî erkânnâmeleri, Bektâşî geleneği içerisinde yazılarak genellikle Bektâşî Babaları ve Dedebabaları tarafından kayıt altına alınarak tarikat müntesiplerinin istifadesine sunulmaktaydı. Bu yönüyle incelememiz Bektaşilik için temel kaynak hüviyeti taşıyan eserlere referans vermektedir.

1. Bektâşî Erkânnâmelerinde Mezhebi Yaklaşımlar

Erkânnâmeler ve Makâlât, itikadî perspektiften değerlendirildiğinde, İslâm'ın temel inanç esaslarının benimsendiği, “şerî'at, tarikat, ma'rifet ve hakikat” gibi anlam kategorilerinin çatı kavram olarak kullanıldığı görülmektedir. Hatta bu eserlerde İslâm inanç esasları, benimsenmenin ötesinde, tatbik edilmesi gereken ilkeler bütünü olarak da gösterilmiştir.

Söz konusu eserlerde inanç esaslarının genel İslâm düşüncesine uygun olarak ana hatlarıyla yer alması, diğer Tasavvufî oluşumlarda da görüldüğü gibi, Bektâşîlik tarikatı mensupları tarafından bilinmesi gereken temel inanç esaslarının merkeze alındığının bir göstergesidir. Diğer taraftan bu eserlerde İslâm kül-

tür tarihinde cereyan etmiş felsefi ve kelâmî tartışmaların izleri de görülmemektedir. Yani bu eserlerde inanç konuları özet olarak, ana başlıklarıyla işlenmekte, ayrıntıya girilmemektedir. Çünkü söz konusu eserler, genelde toplumu dinin temel kuralları konusunda aydınlatmak ve onları Hakk'a gönülden bağlanmaya çağırarak gibi bir misyon yüklenmişlerdir.

İslam dini iman esasları, Tevhid, Nübüvvet ve Ahiret inancı konusunda Erkânnâmeler, genelde Sünnî anlayışın hâkim olduğu metinler olmakla beraber, Şiî unsurlara da rastlanmaktadır. Mesela adı konmamakla birlikte imâmet konularının da Şiîlikten farklı bir tonda işlendiği görülmektedir. Dahası Erkânnâmelerde çeşitli mezheplerin farklı görüşleri bazen iç içe bir görüntü arz edebilmektedir.

Hacı Bektaş Veli'ye nispet edilen *Makâlât*'in fikir ve muhteva örgüsünde de ilk dikkat çeken husus, itikadi konularda aynen Bektaşî Erkânnâmelerinde olduğu gibi Kur'ân âyetlerine ve Hz. Peygamber'in hadislerine referanslar verilmiş olmasıdır. Öte yandan *Makâlât*'ta Şiî unsurlara rastlanılmayacağı gibi Sünnîlik dışı bir Şiîliğin müdafaa edildiğini de söyleyemeyiz¹.

Bektaşî Tarikatının pîri Hacı Bektaş Veli'nin öğretilerinden mülhem olarak yazılan Erkânnâmeler, İslâm dininin amelî yönünü en güzel şekilde izah etmiş, ibâdetlerin kâmil insan olma yolundaki en önemli vasıta olduğunu vurgulamışlardır.

İtikadî alanın yanısıra "Amelî" sahada da Erkânnâmelerde daha başta şerî'atın, "Hz. Muhammed'in amel ve davranışlara ilişkin getirdiği şeyler" olarak tanımlandığı görülür. Ayrıca ibâdetler ve bunların yerine getiriliş şekliyle ilgili olarak Erkânnâmelerde ayrıntılı bilgiler mevcuttur. İtikadî konularda genel bilgilerle yetinilirken, ibâdetlerde küçük ayrıntılar bile dikkate alınmıştır. Hatta bu haliyle Erkânnâmelerin küçük bir ilmihal niteliği taşıdığı bile söylenebilir. İmanla ilgili konularda geleneksel tasnif, ibâdetlerde de belli ölçüde uygulanmıştır².

Tasavvuf, İslâm inanç sitematiğini düzenleyerek, dinî ibâdetlerin en güzel ve coşkulu bir şekilde yapılmasını, hayatın bütün alanlarında kişisel davranışların iyileştirilmesini öngörür. Bu açıdan bakıldığında; Bektaşîlik erkânının temelini

¹ Hünkâr Hacı Bektaş Veli, *Makâlât*, Alevî-Bektaşî Klasikleri, Haz. Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Ali Öztürk, TDV, Yay., Ankara 2008, s.33.

² Mesela ibâdetlerle ilgili bilgiler "otuziki farz" olarak formüle edilmiştir. Bkz. Hacı Bektaş İlçe Halk Kütüphanesi, *Erkânnâme*, No:36, vr.1b-15b; Ahmet Rif'at Efendi, *Mir'âtü'l-Makâsîd fî Def'i'l-Mefâsîd*, İbrahim Efendi Matbaası, İstanbul 1293/1876, krş. *Gerçek Bektaşîlik*, Haz. Salih Çift, İz Yay. İstanbul 2007, 167-175. Yine İslâm'ın beş esası, hafızada tutulması için, "Savm u salât; hac u zekât, kelime-i şehâdet" sırasıyla yer almıştır. *Erkânnâme*, Hacı Bektaş İlçe Halk Kütüphanesi No:36, vr.3b; *Erkânnâme*, Hacı Bektaş İlçe Halk Kütüphanesi No:29, vr.5b, 8b.

genel anlamda “Dört Kapı Kırk Makâm” ilkesi oluşturur³. Evrensel barışı ikame etmeyi hedef alan bu anlayışı, Hacı Bektaş Veli’nin *Makâlât*’ında hakîkatin makâmlarından ikincisi olarak gösterilen “yetmiş iki milleti ayıplamamaktır”⁴ ilkesinde görebilmekteyiz.

2. Hanefî-Maturîdî Anlayış

Erkânâmelerde var olan Sünnîlik algısının büyük ölçüde Mâturîdîlikten beslendiğini söyleyebiliriz. Söz konusu metinlerde İmam Mâturîdî’nin itikatta imâm ve rehber olarak kabul edilmiş olduğuna dair geçen ifadeler⁵ bu hususun en somut tezahürü olarak kabul edilebilir. Bu durumun bilinçli olarak dile getirildiğini söyleyebiliriz. Hatta diyebiliriz ki, bu düşünce Hacı Bektaş Veli’ye ulaşan bir sürecin tezahürüdür.

Hacı Bektaş Veli imân konusunda akla da hâkim bir rol verdiğini şu sözlerle dile getirmektedir: “İnanmak, bedene mi, yoksa ruh üzerine mi ödev düşer? denilirse biz, ‘o akıl üzeredir’ deriz. Ârifler katında da imân akıl üzeredir. Çünkü akıl bedende hükümdar, imân da onun vekili ve yardımcısıdır. Hükümdar gitse yardımcısı da kalmaz.”⁶ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere ona göre aklın olmadığı yerde imândan da bahsedilemez. Hacı Bektaş Veli bu yaklaşımı ile Ebû Hanîfe ve Mâturîdî gibi imân olgusundan hareket eden, fakat insanın aklî oluşumunu da bu imân üzere koymaya çalışan bir düşünür imajı çizerken, Ebû Hanîfe ve Mâturîdî’nin temsil ettiği akılcı-hadarî dinî söylemin⁷ bir temsilcisi olduğunu ortaya da koymaktadır⁸. Aklın vücut gemisinin dümeni olduğunu ifade eden şiirsel bir metin Erkânâmelere şöyle yansımıştır:

“Vücut bir gemi akıl dümeni
Fikir küreği, kulak yelkeni
Göz gayharani
Kullan gemiyi görelim seni”⁹

İmanın tanımı konusu gerek Hacı Bektaş Veli’nin *Makalat*’ında gerekse Erkânâmelerde Mâturîdîlik-Bektâşîlik etkileşiminin en önemli yansımalarından biri olarak kabul edilebilir. Ebu Hanife’ye göre “imân dil ile ikrâr kalb ile tasdikdir, ameller imâna dahil değildir, büyük günah şirk olmadıkça imâna zarar

³ A. Rif’at, *Mir’âtü’l-Makâsîd*, 207.

⁴ Hacı Bektaş Veli, *Makâlât*, 30.

⁵ *Erkânâme*, HBK No:36, vr. 13b.

⁶ Hacı Bektaş Veli, *Makalat*, 113.

⁷ Akılcı-Hadarî din söylemiyle ilgili geniş bilgi için bakınız. Sönmez Kutlu, “İslam Düşüncesinde Tarihsel Din Söylemleri Olgusu”, *İslamiyat*, (2001), c. IV, sy. 4, 22-25.

⁸ Cengiz Gündoğdu, *Hacı Bektaş-Veli Öğretisi ve Takipçileri Hakkında Metodik Yeni Bir Yaklaşım*, Aktif Yay., Ankara 2007, 168.

⁹ *Erkânâme*, HBK. No:29, vr. 10b.

vermez. Taat de, imân olmadıkça kişiye fayda vermez. ” Mâturîdî de bu hoşgörüye dayalı imân anlayışını aynen benimsemiştir¹⁰.

Erkânâmeler, itikâdî çerçevede nasıl Mâturîdîlik'ten belirgin izler taşımaktaysa, fikhî ve amelî konularda da aynı şekilde, belki daha fazla Hanefilik'ten izler taşımaktadır. Bu durum özellikle abdest, namaz, teyemmüm, oruç, zekât ve hacc gibi ibâdetlerin tasnifi ve yerine getiriliş biçimlerinde görülmektedir¹¹. Bunlar arasında en fazla üzerinde durulan ibâdet ise namazdır. Erkânâmelerde namaz, tüm ayrıntılarıyla ve Hanefî mezhebi esasları doğrultusunda işlenmiştir¹². Örneğin, namaza hazırlık niteliği taşıyan abdestin farzlarının dört olarak belirtilmesi, bunlardan başın meshedilmesinin dörtte birlik bir oranla sınırlı tutulması¹³ Hanefî etkiyi göstermektedir. Zira fıkıh mezhepleri içerisinde yalnızca Hanefilikte başın dörtte bir oranında meshedilmesi geçerliliği esastır¹⁴.

3. Şîî-İmâmî Unsurlar

Erkânâmelerde Şîî-İmâmî unsurları çağrıştıran motiflere yer yer rastlanmaktadır. Bunların Balım Sultân'dan sonra Bektâşilikte yaşanan kırılmayla birlikte Safevî propogadasının da etkisiyle Bektâşiliğe girdiği söylenebilir. Her şeyden önce Bektâşiliğin Hacı Bektaş Veli zamanında Şîî eğilimler taşımadığını belirtmek gerekir¹⁵.

Hız. Ali'ye saygı, Ehl-i Beyt'e sevgi, hatta Kerbelâ şehitleri için gözyaşları gibi hususların tümüyle Şîilikle özdeşleştirilmesi doğru bir yaklaşım değildir. Zira bunlar, Şîilik ile Sünniliğin arasında çekişmelerin bulunmadığı bir dönemde, tasavvuf edebiyâtı içerisinde zaten var olan ve halk edebiyâtında da çeşitli sûretlerde kullanılan temalardır. Sünniliğin inkâr edilemez izleri bulunan, Yunus Emre'nin şiirlerinde bile bir yanına Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'i almış, Peygamber'in sağında yer alan Hz. Ali'ye göndermelere rastlanır¹⁶.

¹⁰ Sönmez Kutlu, *Alevilik-Bektâşilik Yazuları Aleviliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safî*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2006, 37. Mürcie mezhebine ve Ebû Hanife'ye kadar götürülen bu görüş hakkında daha geniş bilgi için bakınız. Sönmez Kutlu, *Türklerin İslamlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri*, T.D.V. Yay. Ankara 2000; Sönmez Kutlu, “Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle İmam Mâturîdî”, *İmam Mâturîdî ve Mâturîdîlik*, Kitabiyyât yay., Ankara 2003, 34-38.

¹¹ A. Rifât, *Mir'âtü'l-Makâsd*, 168-169.

¹² Bu konuda bkz. Kutlu, *Alevilik-Bektâşilik Yazuları*, 175-180.

¹³ *Erkânâme*, HBK. No:36, vr.4b.

¹⁴ Başın mesh edilmesinin Hanefilikteki ve Şafilikteki uygulaması konusunda bkz. Abdullah b. Mahmud Mavsîlî, *el-İhtiyâr Li-Ta'lîli'l-mubtâr*, thk. Abdullatif Muhammed Abdurrahman, Beyrut 2005, I, 10.

¹⁵ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, Çev. Yıldız Moran, E Yay., İstanbul 1984, 255, 344.

¹⁶ Gündoğdu, *Hacı Bektaş Veli*, 262.

Erkânnâmeler, Sünnî din anlayışının hâkim olduğu metinler olmakla birlikte, Şîî, Ca'ferî ve Hurûfî etkiler de taşımaktadır. Bu unsurların metinlere çeşitli şekillerde ve aynı olmayan tonlarda sokulduğu yalın bir okumayla bile anlaşılabilir. Ancak Şîîliğe ilişkin "Oniki İmâm" inancı, "Tevellâ", "Teberrâ"¹⁷ ve "Kerbelâ Matemi" vb. unsurların Erkânnâmelerde esaslı bir karşılıklarının olmadığını belirtmek gerekir. Bunlar daha çok âyinlerin, törenlerin ve kimi ritüellerin uygulanmasında görülen ve duygusal yönü ağır basan yüzeysel yansımalarıdır. Benzer durum Ca'ferîlik için de geçerlidir. Mesela Erkânnâmelerde Ca'ferîliğin önemli göstergelerinden biri olan muta nikâhının cevazı, namazların birleştirilmesi, abdestte ayakların meshi gibi hususların hiçbir şekilde yer almadığı görülmektedir.

Ayrıca Erkânnâmelerde ilmihal başlığıyla verilen kısımlar tümüyle Hanefî fihhine göre şekillenmiş olup, Ca'ferî fihhine çağrıştıracak herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Erkânnâmelerde var olan Ca'ferî etki, namazda okunan kimi dualar ve uygulamalarda kendisini göstermektedir. Dolayısıyla Hanefîlikle kıyaslandığında, Ca'ferîliğin etkilerinin daha yüzeysel olduğu ve bunların da Bektâşî tarikatı içerisinde eriyen değişik zümrelerin tarîkate taşıdığı harici unsurlar olduğu rahatlıkla ifade edilebilir.

SONUÇ

Dikkatle incelendiklerinde, Bektâşî Erkânnâmelerinde ve başta Makâlât'ta olmak üzere Hacı Bektaş Veli'ye nispet edilen eserlerde İslâm'ın bir çatı kavram olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu anlayış, İslâm'ın sadece bir din olarak kabulünü ifade etmekle kalmamakta, aynı zamanda bu dinin temel inanç esaslarının ana hatlarıyla hazmedildiğini de ortaya koymaktadır. Dahası toplumsal olarak İslâm dinine mensubiyetin vurgulandığını çağrıştıracak türde formülasyonlar da Erkânnâmelerde yer almaktadır. Bektâşîliği mezhep itibarıyla Caferî, irfan ve felsefe itibarıyla Hurûfî diye tanımlayanlar bütüncül değil parçacı yaklaşımlar sergilemişler ve Bektâşilik temel kaynaklarından hareket edememişlerdir. Söz konusu eserlerden hareketle Bektâşî düşüncesi, dinî akidenin inşasında Tevhid, Nübüvvet ve Ahirete inancı esas alarak müntesiplerini mezhepler üstü bir yaklaşıma sevketmiştir.

Terör ve şiddetin; savaşların ve iç çatışmaların giderek azaldığı, insanlığın temel değerler etrafında konsensus sağladığı barış ve hoşgörünün hakim olduğu bir dünyada yaşamanın kodlarını Bektâşilik düşüncesi barındırmaktadır. Bu düşünce, Hacı Bektaş Veli'nin "kâmil insan ve kâmil insanların oluşturduğu fâzıl toplum" ideali üzerine ikame edilmiştir.

¹⁷ E.Ruhi Fiğlalı, Türkiye'de Alevilik Bektâşilik, Selçuk Yay. Ankara 1996, 235.

Erkânnâmelerde yer alan “Ahitnâme”ler, insana saygı düsturuna dair oldukça net örnekler sunmakta ve bir müridin ahlâkî açıdan hangi sorumlulukları yerine getirmesi gerektiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bunlar bir anlamda davranışların temel ölçütlerini oluşturmakta ve tüm mezheplerin ortak paydasını inşa etmektedir. Buna göre kişi;

- 1- Kendisine, Hz. Peygamber’e ve Allah’a karşı hoş olmayan sözlerden, Yaratıcıya eksiklik atfeden düşüncelerden sakınmalıdır.
- 2- Alimler, şeyhler, müfessirler, muhaddisler ve müctehitler gibi dinî önderler hakkında yalan yanlış konuşmamalı, hata, hile ve riya ile haklarında kötü zanda bulunmamalıdır.
- 3- Sahabeler, din, kitap ve mezhep sahipleri ile insanların inandıkları kutsal değerler hakkında sövgü, yergi ve kötüleme amaçlı sözlerden kaçınmalı; onlar hakkında ileri geri konuşmamalı, iftira ve bühtanda bulunmamalıdır¹⁸.
- 4- Etrafındaki insanları küçük görmek, cehaletle suçlamak, tekfir etmek, kötülemek, onlara sert çıkmak, kusurlarını ortaya dökmek, haklarında yalan konuşmak, ta’n ve lanet etmek gibi kötü davranışları terk etmelidir.
- 5- İnsanları azarlamak ve onlara sert çıkmak yerine onlara güzel davranmalı; rezil etmek, cehaletlerini yüzüne vurmak ve utandırmak yerine gerekli nasihatlarla güzelce uyarmalıdır.
- 6- İnsanları tahkir etmemeli taltifte bulunmalı; eziyet etmek, üzme ve kederlendirmek yerine sevindirmeli; yalan konuşmamalı, haklarında hüsn-ü zan beslemeli, söz ve davranışları iyiye yormalı ve yorumlamalıdır.
- 7- Tekfir etmekten kaçınmalı, kötü söz söylemek ve kusurları ortaya dökmek yerine hayır duada bulunmalıdır.
- 8- Kendini büyük görmek yerine tevazu göstermeli ve tenezzül etmeli; öfke ve kızgınlık yerine sabır ve toleranslı olmalı; herkese ayırmaksızın iyilikle muamelede bulunmalı; kötülemek yerine övgüyle karşılık vermeli, zor kullanmak ve zorlamak yerine ricada bulunmalıdır¹⁹.
- 9- Her durumda hilm ve sükûnet sahibi, malında cömert, sözünde güvenilir ve dürüst, güler yüzlü, kerâmet sahibi, inancı sağlam, görüşünde temkinli, tatlı sözlü, adil, itidal ve her halükarda iyi hal üzere olmalıdır²⁰.

¹⁸ *Erkânnâme*, HBK. No:36, vr. 192b-195a.

¹⁹ *Erkânnâme*, HBK No:36, vr. 192b-195a.

²⁰ *Erkânnâme*, HBK. No:36, vr. 192b-195a.

- 10- İbadetleri de riya ve gösterişsiz bir şekilde yapmalı, içinde bulunduğu toplulukta kazanacağı mevki ve statüyü tümüyle güzel ahlâk zeminine oturtmalıdır.
- 11- Her hangi bir kişiye karşı zulm ve ezada bulunmamalı, onu sıkıntıya düşürmemeli, beddua, haset ve iftiraya başvurmamalıdır. Fitne ve fesada sebebiyet vermek, emanete hıyanet etmek, ulû'l-emre itaat etmemek, ana-babaya muhalefet etmek, dini terk etmek, fakirlere ve düşkünlere hakaret etmek, gelenek ve göreneklere mugayir davranmak, güvenliği ihlal etmek, insanların mallarını çalmak, kibir göstermek ve böbürlenmek, rüşvet almak, cimrilik ve çekememezlik etmek, öfke ve hiddete başvurmak, yalan ve inat ile karşı koymak gibi davranışlar, Bektâşîlik mensubu bir kimsenin mutlak sûrette terk etmesi gereken davranışlardır²¹.

Hacı Bektaş Veli'nin "kâmil insan-fâzıl toplum" idealine yönelik bu davranış ve öneriler paketi, hem kendi çağı hem de daha sonraki dönemler için her arayışa referans olabilecek dinî-tasavvufî bir muhteva taşımakta olup, İslâm tasavvuf geleneğinin temel kriterleriyle bire bir örtüşmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahmed Rıfki, *Bektâşî Sırrı*, Bekir Efendi Matbaası, Dersâadet 1325/1907.
- Ahmed Rifat Efendi, *Mirâtü'l-Makâsîd fî Def'i'l-Mefâsîd*, İbrahim Efendi Matbaası, İstanbul 1293/1876.
- _____, *Gerçek Bektâşîlik*, Haz. Salih Çift, İz Yay. , İstanbul 2007.
- Baha Said Bey, *Türkiye'de Alevî-Bekâşî, Ahî ve Nusayrî Zümreleri*, Haz. İsmail Görkem, Kültür Bak. Yay. , Ankara 2000.
- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, Çev. Yıldız Moran, E Yay. , İstanbul 1984.
- Fiğlalı, E. Ruhi, *Türkiye'de Alevîlik Bektâşîlik*, Selçuk Yay. , Ankara 1996.
- Gündoğdu, Cengiz, *Hacı Bektaş-Veli Öğretisi ve Takipçileri Hakkında Metodik Yeni Bir Yaklaşım*, Aktif Yay. , Ankara 2007.

²¹ Erkânâmede bu konu güzel ve ahenkli bir ifadeyle şöyle dile getirilir: "...kendinden büyük olana hizmet ve hürmet ve küçük olana riâyet ve izzet etmelidir, daima doğru harekette bulunup, yoldan sapmamalıdır. Ve hakkı Hak, bâtılı bâtil bilmektir. Ve herkesi öz kendi vücudu gibi bilmelidir ve öylece sevmelidir. Zira sairin vücudun bir 'azadır. Bir aza ile tekmil aza olursun eğer sevmes isen noksan aza kalıp bir kanatlı kuş gibi havadan düşerek dikenlerde kendini bin meşakkatte görürsün. İmdi vücudun nasıl acırsın, acımalı. El-hasıl kimseye azap ve meşakkat ve ukubet rencide etmemelidir. Ve gönül kırmamalıdır. Zira gönül beytü'llah'tır. Hak evini yıkmış olursun. Ve kerâmet satmamalıdır". Bkz. *Erkânâme*, HBK. No:29, vr.20ab..

- Hacı Bektaş Veli, *Makâlât*, Haz. Esad Coşan, Sad. Hüseyin Özbay, Kültür Bak. Yay. , Ankara 1996.
- Hacı Bektaş Veli, *Makâlât*, Alevî-Bektâşî Klasikleri, Haz. Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Ali Öztürk, TDV, Yay. , Ankara 2008.
- Erkânnâme*, Hacı Bektaş İlçe Halk Kütüphanesi. No: 36.
- Erkânnâme*, Hacı Bektaş İlçe Halk Kütüphanesi. No: 29.
- Kutlu, Sönmez, *Türklerin İslamlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri*, T. D. V. Yay. Ankara 2000.
- _____, “İslam Düşüncesinde Tarihsel Din Söylemleri Olgusu”, *İslamiyat*, (2001), c. IV, sy. 4, ss. 15-36.
- _____, “Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle İmam Mâturîdî”, *İmam Mâturîdî ve Mâturîdîlik*, Kitabiyât yay. , Ankara 2003, ss. 17-55.
- _____, *Alevîlik-Bektâşîlik Yazıları Aleviliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Saîd*, Ankara Okulu Yay. , Ankara 2006.
- Onat, Hasan, “Şîî İmamet Nazariyesi, *AÜİFD*. C. XXXII, Ankara 1992, ss. 89-1110.
- _____, “Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine”, *İslâmiyat*, VI, Sayı 3, Temmuz-Eylül, (2003), ss. 111-126.
- Mavsîlî, Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyâr Li-Ta'lîli'l-muhtâr*, thk. Abdullatif Muhammed Abdurrahman, Beyrut 2005, C. I.